

ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНІ

В статье на основе отечественных и зарубежных нормативно-правовых актов и теоретических разработок проанализированы существующие определения органического сельского хозяйства. Определены основные признаки органического сельского хозяйства. Дано авторское определение органического сельского хозяйства.

Ключевые слова: *нормативно-правовые акты, теоретические разработки, органическое сельское хозяйство.*

© *БЕРЛАЧ Наталія Анатоліївна* – кандидат економічних наук, доцент Київського національного університету внутрішніх справ

In the article on the basis of domestic and foreign normative acts, and theoretical developments definitions of organic agricultural are analysed. Basic features of organic agriculture are certain. Offered exclusive author's definition of organic agriculture.

Key words: *normative acts, theoretical developments, organic agriculture are certain.*

Дослідження вчених доводять, що стан здоров'я суспільства потребує екологічно чистої продукції. На жаль, майже всі харчові продукти містять генномодифіковані складові та сировину виготовлену традиційним способом (технологія із застосуванням мінеральних та органічних (з перевищенням нормативів та термінів внесення) добрив в рослинництві, спеціальних кормових добавок для збільшення темпів приросту маси в тваринництві) АПК, що дає можливість товаровиробникам збільшити кількість товару для продажу, а також інколи в декілька разів зменшити ціну за одиницю продукції. Але ринок і полиці магазинів України не містять інформації про характеристику складових товару, маркування, географічне позначення тощо.

Тим більше, що мало досліджені наслідки вживання таких продуктів на організм людини. Покупець завжди має право вибору, але ринки лише деяких країн мають повну інформацію про товар, що продається.

Негативний вплив мають і радіоактивні та інші забруднення навколишнього середовища. Доведено, що рівень смертності в радіаційно забруднених регіонах України на 23 % вища ніж в загальному в державі, а екологічно чисті продукти мають і сорбентні, радіопротекторні властивості.

Тому увага держави, що піклується про життя, здоров'я, духовне зростання, енергійне та повноцінне довголіття своїх громадян, є необхідною умовою, щодо запровадження законодавчої, нормативної підтримки та вдосконалення системи вирощування, виробництва, переробки та продажу органічних продуктів харчування.

На даний момент велика кількість виробників та імпортерів, що реалізують харчові продукти на українському ринку маркують її як «екологічно чисту», «натуральну», намагаючись таким чином переконати покупців у безпечності таких продуктів харчування.

Незважаючи на великий потенціал розвитку органічного сільського господарства в Україні, у чинному вітчизняному законодавстві наразі відсутнє визначення органічної продукції, це ж саме можна казати й про систему стандартів якості та сертифікації щодо екологічного сільського господарства. На нашу думку, саме визначення органічної продукції та суміжних понять має бути першим етапом у процесі розвитку вітчизняного ринку екологічно-чистих продуктів.

Розвиток органічного сільського господарства в Україні є ключем до виходу нашої держави на світові ринки продовольства з дійсно якісною продукцією, яка може дозволити нашій державі не лише зайняти свою нішу, але і стати одним з найбільших світових постачальників екологічно-чистої продукції, що в подальшому дозволить модернізувати не лише АПК країни, але й суміжні галузі, що будуть задіяні в даному процесі.

Звертаючи увагу на останні дослідження у даній сфері, варто наголосити на працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як В.І.Артиш¹, В.Вовк², А.Н.Луцькіна. Разом з тим можна вказувати лише на часткове розкриття цими науковцями найбільш актуальних питань, що виникають при зародженні нової га-

лузі в сільському господарстві України. Крім того, можемо констатувати відсутність глибокого монографічного чи дисертаційного дослідження присвяченого проблемам розвитку органічного сільського господарства в Україні.

Що ж визначає поняття «органічні» продукти харчування, сировина? Цей термін є запозиченим з англійської мови «organic» і означає природні, натуральні продукти.

На жаль, в Україні відсутній не лише спеціальний закон у досліджуваній сфері, але й нормативно не закріплене визначення екологічного (органічного) сільського господарства. Єдиний чинний нормативний акт, що привертає увагу, – це «Правила обов'язкової сертифікації послуг харчування», затверджені Наказом Держстандарту України від 27 січня 1999 р. Даний нормативний акт дає визначення такій якійсній характеристиці, як екологічність продукції (послуг), під якою розуміється комплекс властивостей продукції, послуг, при яких чиниться дія на навколишнє природне середовище, не піддаючи його ризику³.

Слід також звернути увагу на прийнятий 25 травня 2007 року в першому читання Проект Закону України «Про органічне виробництво», який дає наступне визначення органічної продукції – це продукція, отримана в результаті переробки органічної сировини, отриманої в результаті сертифікованого органічного виробництва відповідно до Правил органічного виробництва. Затвердження згаданих Правил входить до Повноважень Кабінету Міністрів України у сфері органічного виробництва, що закріплено ст.7 зазначеного Проекту⁴.

Проте, як не сумно визнавати, враховуючи складну політичну ситуацію в країні, на швидке набрання чинності даними нормативними актами розраховувати не доводиться.

Попри це вважаємо існуюче визначення занадто загальним і тому недостатньо придатним для подальшого процесу вдосконалення системи органічного сільського господарства в Україні.

У такому разі за ефективним визначення органічного сільського господарства, на нашу думку, слід звернутися до країн, де органічне виробництво вже має певну історію.

Становлення та розвиток міждержавного регулювання органічного сільського господарства поклала Організація Об'єднаних Націй в особі Світової організації з сільського господарства і харчів (FAO), а також Світова організація охорони здоров'я (WHO), створивши в 1963 році Комісію під назвою Codex Alimentarius, що розробляла вимоги до конкретних видів харчової продукції згідно установчих та програмних документів названих вище міжнародних організацій. Проте в 1999 році Комісія затвердила Вимоги щодо виробництва, переробки, маркування та реалізації органічної сільськогосподарської продукції.

В названому нормативному акті міститься наступне визначення:

Органічне сільське господарство – цілісна система управління виробництвом, яка враховує та покращує стан агроєкосистеми, включаючи біологічну розмаїтість, біологічні цикли й біологічну природу ґрунту; вимагає використання передових методів управління, враховуючи регіональні умови, систем управління, адаптованих до даних умов.

Поставлена мета досягається шляхом використання для виконання будь-яких функцій у межах системи, де можливо, біологічних і механічних засобів, на протилегу використанню синтетичних матеріалів⁵.

На нашу думку, в даному визначенні існує певна неузгодженість, адже сільське господарство не зводиться лише до управління виробництвом. Виробництво у цьому аспекті – явище ширше, воно вже включає себе управління якістю, як невід’ємний свій елемент. Крім того, вважаємо, що дане визначення є занадто деталізованим, тобто включає в себе технологічні особливості у веденні органічного сільського господарства, що мало б бути прерогативою окремого Стандарту чи Положення.

Розглядаючи інший нормативно-правовий акт, Директиву ЄС № 834/2007, що є основним документом Євросоюзу у сфері органічного виробництва, зауважимо, що законодавець у даному випадку вирішив максимально сконцентрувати всі правові норми, що стосуються циклу виробництва органічної сільськогосподарської продукції в одному акті, зокрема визначивши:

- загальні рамки, принципи органічного сільського господарства;
- вимоги до процесу виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та виготовлення харчових продуктів;
- ознаки маркування органічної продукції;
- скасувала національне регулювання;
- створила єдиний ринок органічної продукції;
- започаткувала систему інспекції контролю органічної продукції, в тому числі при її імпорті країни ЄС;
- відкрила ринок органічної продукції ЄС для імпорту третіх країн.

Тобто, повністю врегулювавши процес здійснення органічного сільського господарства, Директива № 834/2007 наступним чином визначає органічне сільське господарство:

Органічне сільське господарство – спосіб ведення сільського господарства, що у своєму функціонуванні поєднує найкращі природоохоронні засоби, високий рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів поводження з тваринами з метою найповнішого задоволення споживачів продукцією, виробленою із застосуванням природних речовин та механізмів⁶.

Вважаємо, що вищезазначене визначення конкретніше визначає досліджуване нами явище, проте, враховуючи комплексний характер аналізованого нормативного акту, не вмістило в собі всіх ознак, якими має характеризуватися органічне сільське господарство. Зокрема, це заборона використання ГМО та вимога належної сертифікації.

Адже навіть якщо продукція буде відповідати усім фактичним ознакам (технологія виробництва, вимоги щодо вмісту, методи обробки і т.ін.), але не пройде відповідної сертифікації, то у юридичному плані такі вироби назвати органічними не можна буде.

«Органічне сільське господарство – особливий вид управління господарством, який характеризується турботою про всі компоненти навколишнього середовища способом запровадження обмежень або заборони використання речовин чи агропріоймів, що негативно впливають на довкілля, псують або забруднюють навколишнє середовище, підвищують ризики в продовольчому ланцюзі»⁷.

На нашу думку, у даному випадку органічне сільське господарство занадто ідеалізовано, адже будь-який вид господарювання має певний негативний вплив на навколишнє середовище і, тим більше, підвищує ризики в продовольчому лан-

цюзі. Такий негативний вплив, на нашу думку, необхідно оптимізувати і наближати до найбільш допустимого.

Органічне сільське господарство – це система виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або значною мірою обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів під час відгодівлі тварин. Така система максимально базується на сівозмінах, використанні рослинних решток, гною та компостів, бобових рослин і рослинних добрив, органічних відходів виробництва, мінеральної сировини та на механічному обробітку ґрунтів і біологічних засобах боротьби із шкідниками для підвищення родючості й покращання структури ґрунтів, забезпечення повноцінного живлення рослин та боротьби з бур'янами й різноманітними шкідниками»⁸.

В запропонованому науковцями Департаменту сільського господарства США визначенні основна увага приділена технологічним характеристикам органічного сільського господарства. Зокрема, наводиться перелік заборонених речовин та перелічуються структурні елементи механізму виробництва. Вважаємо, що таке визначення не може дати вичерпної відповіді на питання щодо характеристики органічного сільського господарства, адже з кожним днем з'являтимуться все нові й нові групи сільськогосподарських препаратів, а тому перерахування їх видових назв не принесе бажаного результату.

Органічне сільське господарство – це система виробництва продуктів харчування, що використовує методи, базуються на принципах використання поновлюваних ресурсів; збереження енергії, захисту та збереження ґрунтів й води, врахування вимог добробуту домашньої худоби, відмови від використання штучних добрив або синтетичних хімікатів⁹.

Вважаємо таке визначення досить вдалим, проте варто зауважити на певній неузгодженості. Розглянувши в подальших розділах австралійське законодавство у сфері органічного виробництва, ми проаналізуємо поняття «добробуту домашньої худоби», яке вперше закріплене в органічному законодавстві всього світу. І враховуючи, його новизну, не можна достатньо впевнено сказати, чи є застосування такого терміну, а також закріплення відповідних вимог до виробництва доречним і ефективним.

Органічне сільське господарство є багатофункціональною агроекологічною моделлю виробництва¹⁰. Наведене визначення, на нашу думку є правильним за своєю суттю, але лише поверхнево дає розуміння такого складного поняття як органічне сільське господарство.

А.Н. Лукьянова визначає Органічне сільське господарство як метод ведення сільськогосподарського виробництва, при якому захист рослин здійснюється переважно препаратами натурального походження, з використанням органічних добрив. При цьому забороняється застосування отрутохімікатів для боротьби з бур'янами, шкідниками й хворобами рослин. У тваринництві не дозволяється застосовувати стимулятори росту, гормони й антибіотики. Для лікування тварин використовуються профілактичні засоби й гомеопатичні препарати¹¹.

В наведеному визначенні, на нашу думку, занадто деталізовано сам процес ведення органічного сільського господарства, що не призводить до підвищення глибини розуміння даного поняття.

Отже, проаналізувавши перелік нормативно-правових та наукових визначень, приходимо до висновку, що законодавці або ж вчені, даючи визначення, роблять акцент або на технологічному аспекті такого виробництва, або на процесі управління таким виробництвом. Тому, даючи власне визначення, ми виходили з ідеї системного поєднання найбільш вагомих аспектів обох зазначених характеристик.

Органічне сільське господарство – це сертифікована система управління веденням аграрного виробництва, яка використовує енерго- та реурсо-ощадливі технології і базується на мінімальному використанні механічного обробітку ґрунту та синтетичних речовин, виключенні з процесу виробництва генетично модифікованих організмів.

1. *Армиш В.І.* Управлінські аспекти розвитку виробництва екологічно чистої продукції в сільському господарстві України // Науковий вісник Національного аграрного університету. – К., 2006. – № 102. – С. 242–247. **2.** *Вовк В.* Сертифікація органічного сільського господарства України: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє // www.lol.org.ua/ukr **3.** *Правила* обов'язкової сертифікації послуг харчування, затверджені наказом Держстандарту України від 27 січня 1999 р. N 37 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 16. – Ст.163, код 7323/1999. **4.** *Проект Закону України* «Про органічне виробництво». **5.** *Codex Alimentarius* // Взятий з офіційного сайту WHO – http://www.who.int/entity/foodsafety/codex/Codex_final_version_trainingpackage.pdf *Codex Alimentarius* // Взятий з офіційного сайту WHO – http://www.who.int/entity/foodsafety/codex/Codex_final_version_trainingpackage.pdf. **6.** *Директива ЄС № 834/2007* // Взята з сайту <http://eur-lex.europa.eu/> **7.** *Акредитаційний критерій IFOAM* // Взятий з офіційного сайту IFOAM – http://www.ifoam.org/events/ifoam_conferences/general_assembly/GA_shuttle_bus_service.pdf **8.** *Американські Стандарти НОП США (Мін. с/г США, с/г Марк. Служба 7 CFR частина 205, Національна Органічна Програма)* // взята з офіційного сайту Департаменту сільського господарства США <http://www.ams.usda.gov/nop/NoticesPolicies/MasterList.html> **9.** *Національний стандарт з органічного та біодинамічного сільського господарства* // взятий з офіційного сайту Міністерства сільського господарства, рибальства та лісового господарства Австралії – www.aqis.gov.au/organic **10.** *Армиш В.І.* Цит. праця. – С. 243. **11.** *Лукьянова А.Н.* Экологическое сельское хозяйство: актуальные проблемы развития // Аналитический вестник Совета Федерации ФС РФ. – 2003. – № 21. – С. 21–25.